

*Гудима-Підвербецька М. М.,
кандидат юридичних наук, доцент,
докторант кафедри цивільного права
Навчально-наукового юридичного інституту
ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»*

СПЕЦИФІКА ДОГОВІРНИХ СУБСИДАРИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ В АСПЕКТІ ДИХОТОМІЧНОГО ПОДІЛУ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИХ СУБСИДАРИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ ЗА ПІДСТАВАМИ ЇХ ВИНИКНЕННЯ

Анотація. Стаття присвячена дослідженню специфічних властивостей договірних субсидіарних зобов'язань в аспекті співвідношення з недоговірними субсидіарними зобов'язаннями, що дало змогу пролити світло на їх сутність і особливе значення з метою актуалізації закладеного в них потенціалу.

Традиційний для цивілістичної науки поділ зобов'язань за підставами виникнення повинен стати першочерговим критерієутворюючим фактором поділу субсидіарних зобов'язань на договірні й недоговірні, при якому слід не лише враховувати формальні ознаки: наявність чи відсутність в основі взаємовідносин їх учасників договору, а й мету, яку переслідують учасники існуючої між ними договірної домовленості. З врахуванням цього зроблено висновок, що договірні субсидіарні зобов'язання слід розглядати крізь призму правовідносин в яких субсидіарний боржник спрямовує своє вільне волевиявлення безпосередньо на набуття потенційної можливості виникнення в нього перед кредитором додаткового майнового обов'язку в субсидіарному порядку щодо виконання порушеного основним боржником зобов'язання в його невиконаній частині.

Підкреслено, що саме добровільне покладення додатковим боржником на себе виконання майнового обов'язку в субсидіарному порядку в разі порушення зобов'язання основним боржником на певних, заздалегідь обумовлених з основним боржником умовах, детермінує інші особливості договірних субсидіарних зобов'язань у дихотомії «договірне – недоговірне» субсидіарне зобов'язання (широкий розсуд суб'єктів цивільних правовідносин при визначенні змісту договірних субсидіарних зобов'язань, специфіка договірної конструкції виникнення такого зобов'язання) та дає можливість розраховувати на добровільне виконання ним такого обов'язку, що свідчить про значно вищий ступінь гарантування майнових інтересів кредитора в договірних субсидіарних зобов'язаннях, ніж в решту субсидіарних зобов'язань і важливість такого інструменту задоволення інтересів їх учасників, здатного до пристосування відповідно конкретних життєвих умов.

Ключові слова: договірне зобов'язання, субсидіарне зобов'язання, договірне субсидіарне зобов'язання, диспозитивність, цивільно-правовий договір.

Постановка проблеми. Необхідність надання додаткового гарантування кредитором задоволення його майнових інтересів зумовлює потребу в існуванні в цивільному законодавстві правової конструкції субсидіарних зобов'язань, левова частка яких виникає на підставі договірних домовленостей учасників. Саме

в договірних субсидіарних зобов'язаннях, де додатковий боржник добровільно бере на себе обов'язок понести майновий тягар за основного боржника у разі порушення зобов'язання останнім, гарантованість інтересів кредитора, якому надається право у разі порушення зобов'язання основним боржником залучити субсидіарного боржника до виконання невиконаної частини зобов'язання в межах (випадках і розмірах) прямо обумовлених умовами договірної домовленості з основним боржником, значно вища, аніж в інших їх видах.

При цьому договірні субсидіарні зобов'язання складають інтерес не лиш для кредитора. Основний боржник, який ще на стадії укладання договору з майбутнім кредитором, на основі досягнутих домовленостей з додатковим боржником, гарантує своєму контрагенту належне виконання прийнятих на себе зобов'язань кандидатурою попередньо підбраного субсидіарного боржника, зацікавлений у передбаченні потенційної можливості їх виникнення. Це стає аргументом для кредитора на користь вирішення питання щодо укладення з ним договору. Для субсидіарного боржника інтерес у потенційній можливості виникнення субсидіарного зобов'язання пов'язаний з отриманням вигоди, обумовленої домовленістю з основним боржником. Не дивлячись на інтерес, який складають договірні субсидіарні зобов'язання для учасників цивільного обігу, вони не є ні законодавчо, ні доктринально розробленими, та й правозастосовча практика свідчить, що зацікавленість у застосуванні цього інституту не виправдано низька, в тому числі й через недооцінювання потенціалу правового засобу у зв'язку з браком наукових доробок в сфері окресленої проблеми.

Серед правників, які спрямовували свої наукові пошуки на дослідження проблем договірних зобов'язань, варто назвати таких науковців: Т.В. Боднар, М.І. Брагінський, В.В. Вірянський, Ф.І. Гавзе, О.С. Іоффе, А.Г. Карапетов, В.В. Луць, С.А. Пилипенко, С.В. Сарбаш, В.С. Толстой, Г.Ф. Шершеневич та інші. Активність у дослідженні договірних субсидіарних зобов'язань не відзначається таким рівнем наукових розробок. Окремі аспекти вказаної проблеми досліджені вітчизняною науковицею Н.М. Сампарою та російськими вченими Х.Т. Насіровим і Ю.Я. Крюковою, що не вичерпують всього спектру проблеми. Проблематика договірних субсидіарних зобов'язань постає досить гостро з огляду на теоретико-практичну значимість та малодослідженість.

Мета статті. Необхідним є простеження специфічних властивостей договірних субсидіарних зобов'язань в аспекті

співвідношення з недоговірними субсидіарними зобов'язаннями, що дасть змогу пролити світло на їх сутність і особливе значення та дозволить актуалізувати закладений в них потенціал.

Виклад основного матеріалу дослідження. Вітчизняна цивілістична доктрина вміщує великий перелік підстав класифікації зобов'язань, зокрема за економічними особливостями [1, с. 12, 95–105]; за поєднанням економічного (природа відношення, яке опосередковується) та юридичного критерію (правовий результат, який досягається) [2, с. 65–87]; за співвідношенням прав і обов'язків; характером правового зв'язку між учасниками зобов'язання; значенням зобов'язання для його сторін; пов'язаністю зобов'язань з особистістю їх учасників; визначеністю змісту зобов'язання; визначеністю предмета виконання [3, с. 24–25]; за метою, якій підпорядковуються зобов'язальні правовідносини [4, с. 81–82]; за спрямованістю зобов'язальних правовідносин [5, с. 42–43]; за плановістю або неплановістю зобов'язань [6, с. 72]; «на основі об'єктивних класифікаційних ознак, специфіки правового зв'язку та особливостей правового становища сторін»; за економічними особливостями (за змістом і характером взаємного господарського обслуговування) [7, с. 23, 25–32], за критерієм правомірності [8, с. 419–420] тощо.

При цьому кожна із пропонованих класифікацій зобов'язань має право на існування, абсолютизуючи певну рису в правовому явищі, що стає підставою класифікації, підкреслює його специфіку з цього аспекту. Все ж залишаючи за рамками нашої статті проблеми класифікації цивільно-правових зобов'язань, відмітимо лише, що аналіз норм Цивільного кодексу (далі – ЦК) України від 16 січня 2003 року (на відміну від ЦК УРСР 1963 року) дає можливість виокремити нормативно закріплений поділ зобов'язань на договірні та недоговірні за підставами виникнення. Такий поділ цивільно-правових зобов'язань є традиційним для вітчизняного права, витоком якого можна вважати Інституції Гая, де за підставами виникнення розмежовувались зобов'язання, що виникали на підставі укладеного договору (договірні) та ті, що виникали на підставі інших юридичних фактів (недоговірні).

Вітчизняні науковці відзначають зручність такої класифікації, що використовує принцип поділу на два парних поняття [9, с. 67]. Як наголошує Н.Ю. Голубева, такий розподіл зобов'язань важливий і тому, що значно розрізняється законодавча регламентація цих зобов'язань, наприклад, при вирішенні питань про характер збитків, що відшкодовуються, про значення вини потерпілого, про форми вини правопорушника тощо [10, с. 242]. Вагоме значення поділу за таким критерієм обумовлене також принципово різним становищем учасників зобов'язань у кожній із перелічених класифікаційній групі та ступенем свободи їх розсуду в процесі узгодження та встановлення змісту зобов'язання.

У чинному ЦК України законодавчо регламентована сфера застосування субсидіарних зобов'язань є досить широка. Послідовність у підході до дослідження їх системи забезпечить саме ґрунтування класифікації на традиційному для цивілістичної науки поділі зобов'язань за підставами виникнення на договірні й недоговірні. При цьому, як наголошує російська вчена Ю.Я. Крюкова, необхідне уточнення розуміння договору як юридичного факту в основі виникнення субсидіарного зобов'язання. Підкреслюючи той факт, що в основі будь-якого цивільного правовідношення (у тому числі й субсидіарного)

завжди наявні три передумови: нормативна (наявність тієї або іншої норми права, що передбачає появу й існування зобов'язання), правосуб'єктна (наявність у осіб, які вступають у правовідносини цивільної правосуб'єктності) і фактична (наявність того або іншого юридичного факту або юридичного складу), а виникнення усіх без виключення субсидіарних зобов'язань ґрунтовано на наявності норми закону, рівно як і не можна уявити собі ситуації, коли особи є учасниками субсидіарного зобов'язання і не мають у розпорядженні необхідної на те правосуб'єктності, або ситуації, при яких відсутній фактичний склад, що приводить правовідношення в рух, науковиця доходить висновку, що під особливістю виникнення того або іншого субсидіарного зобов'язання слід мати на увазі специфіку його фактичної передумови, юридичного складу [11, с. 36].

Провівши неглибинний аналіз законодавчо поіменованих субсидіарних зобов'язань стає очевидним існування тих із них, в юридичному складі яких є присутнім факт укладення договору та інших, які виникають в силу вказівки закону. Такої ж позиції дотримується Н.М. Сампара, яка зазначає, що відповідно до норм цивільного законодавства субсидіарні зобов'язання можуть виникати на підставі договору або закону [12, с. 42].

Вчена відносить до перших абсолютно всі зобов'язання, в юридичному складі яких наявний договір, а вже в межах виокремлених авторкою договірних субсидіарних зобов'язань виокремлює два підвиди, взявши за основу юридичний зміст договору: ті, що ґрунтуються на правочині, метою укладення якого є встановлення додаткового майнового обов'язку для субсидіарного боржника та ті, що полягають в тому, що хоча укладення правочину має місце, однак саме субсидіарне зобов'язання впливає не з умов правочину, а є правовим наслідком невиконання чи неналежного виконання основного зобов'язання [12, с. 42].

Такий підхід враховує лиш формальну ознаку (наявність чи відсутність взаємної домовленості сторін), що приводить до об'єднання в одній групі договірних субсидіарних зобов'язань із принципово різним становищем його учасників і ступенем свободи їх розсуду щодо встановлення та змісту зобов'язання. У разі наявності в юридичному складі субсидіарного зобов'язання договору, очевидно, що спрямованість останнього не завжди однакова: в одних випадках цей договір має мету прийняття субсидіарним боржником майнового обов'язку перед кредитором в субсидіарному порядку (наприклад, у разі укладення договору поруки, коли субсидіарний боржник цілеспрямовано бере на себе ризик невиконання або неналежного виконання зобов'язання кредитором основним боржником), а в інших – при укладенні договору сторони не мають на меті безпосереднього ініціювання виникнення субсидіарних зобов'язань, однак, прагнучи до виникнення відповідних прав і обов'язків, що впливають з конструкції бажаного для них цивільно-правового договору, в силу положень закону реалізація цих прав і обов'язків при настанні передбачених в законі умов закріплює ймовірність покладення додаткового майнового тягаря для сторони цього договору, тобто субсидіарний обов'язок у цьому випадку виникає побічно, в силу передбачених у законі наслідків виконання (чи невиконання) сторонами прав і обов'язків у рамках певної договірної конструкції (наприклад, покладення субсидіарного обов'язку згідно ч. 1 с. 1123 ЦК України на праволодільця за договором комерційної концесії).

На думку автора, в аспекті виникнення субсидіарного зобов'язання в цих випадках принципово різні основи. У першому випадку субсидіарний боржник своєю волею і у своєму інтересі приймає виконання додаткового майнового зобов'язку, в другому – субсидіарний зобов'язок може покладатися поза волею сторін, а сам субсидіарний зобов'язок не є предметом їх домовленості. Обидва види субсидіарних зобов'язань істотно відрізнятимуться, тому поділяючи субсидіарні зобов'язання не варто орієнтуватись лише на факт наявності чи відсутності в основі взаємовідносин їх сторін договірної домовленості, а й слід враховувати мету, яку переслідують такі сторони: коли залучення субсидіарного боржника і визначення обсягу його субсидіарного зобов'язку здійснюється на підставі волевиявленням сторін зобов'язання йдеться про договірне субсидіарне зобов'язання, а коли залучення додаткового боржника відбувається незалежно від його волі, в тому числі й у випадку коли субсидіарний зобов'язок виникає в останнього в силу укладення договору, непрямого безпосередньо на ймовірність виникнення такого зобов'язку, а його виникнення все ж може мати місце в процесі виконання відповідної договірної конструкції, ввести мову про договірне субсидіарне зобов'язання неправильно.

Добровільне покладення додатковим боржником на себе майнового зобов'язку в субсидіарному порядку в разі порушення зобов'язання основним боржником на задалегідь обумовлених з основним боржником умовах, автор вважає детермінуючими подальші особливості договірних субсидіарних зобов'язань. Враховуючи такий спосіб покладення потенційного зобов'язку на субсидіарного боржника, саме в договірних субсидіарних зобов'язаннях розраховується на добровільне виконання порушеної частини зобов'язання основним боржником додатковим боржником (хоча це зовсім не виключає можливості застосування примусу до виконання у разі відсутності добровільного виконання), а ступінь гарантування майнових інтересів кредитора в договірних субсидіарних зобов'язаннях значно вище, ніж в решті субсидіарних зобов'язань.

Ще однією специфікою договірних субсидіарних зобов'язань є широкий розсуд сторін (порівняно з недоговірними субсидіарними зобов'язаннями), який є результатом прояву диспозитивності норм цивільного права як перманентної його властивості, й що робить договірні субсидіарні зобов'язання зручним інструментом задоволення інтересів їх учасників, здатним до пристосування відповідно конкретного життєвого випадку.

Не вдаючись у глибоку наукову полеміку з приводу розуміння категорії диспозитивності в цивільному праві, яка виходить за межі нашого дослідження, автор вважає, що диспозитивність у цивільному праві потребує широкого тлумачення не тільки як допустимість регулювання відносин за згодою сторін, встановленням правила лише на випадок відсутності такої згоди [13, с. 47], а як свободу суб'єктів цивільного права у виборі варіантів поведінки, що описується науковцями через категорію «правової свободи», тобто можливість учиняти дії, що породжують певні юридичні наслідки [14, с. 70], зокрема правомірно, у встановлених межах, набувати суб'єктивних цивільних прав і юридичних зобов'язків, визначати (формулювати) структуру суб'єктивних цивільних прав, здійснювати суб'єктивні цивільні права, використовувати порядок і способи захисту порушених прав, а також вибирати розмір та форми цивільно-правової відповідальності [15, с. 139–140].

Диспозитивність цивільно-правових норм надає можливість учасникам цивільних правовідносин використовувати як джерело правового регулювання запропоновану в законодавстві норму в тому вигляді, в якому вона закріплена законодавцем чи конкретизувати наявне правило або ухилитися від застосування норми права, що немає імперативного характеру і, відповідно, саморегулювати власні відносини шляхом формулювання альтернативної моделі правового регулювання на власний розсуд у межах, встановлених законом.

Аналіз норм цивільного законодавства присвячених регулюванню субсидіарних зобов'язань дає можливість зробити висновок, що насамперед прояв диспозитивності у цих відносинах полягає в тому, що учасники цивільних правовідносин мають можливість передбачити виконання майнового зобов'язку в субсидіарному порядку іншим боржником перед кредитором і там, де за загальним правилом передбачений не субсидіарний порядок виконання такого зобов'язку, звідси, якщо інше правило не закріплене як імперативне. Модельним випадком може слугувати положення ч. 1 ст. 554 ЦК України.

З аналізу загальної норми, присвяченої регулюванню субсидіарних зобов'язань (ст. 619 ЦК України) автор резюмує, що кредитор може пред'явити вимогу до субсидіарного боржника щодо виконання порушеного зобов'язання основним боржником у повному обсязі. Майновий зобов'язок субсидіарного боржника може за наявності домовленості сторін виражатися не лише у виконанні невиконаного чи неналежно виконаного зобов'язку основного боржника, але і у відшкодуванні збитків, сплаті неустойки, відшкодуванні судових витрат щодо стягнення боргу, які основний боржник повинен надати в результаті порушення зобов'язання та інших встановлених домовленістю учасників зобов'язання санкцій.

Хоч сторони субсидіарного зобов'язання і мають право власними домовленостями визначати розмір можливого майнового зобов'язку субсидіарного боржника, проте такий розмір не може бути менше розміру боргу основного боржника. Однак, у випадках, коли законом прямо передбачено протилежне (можливість незбігу обсягу майнового зобов'язку, що покладається на субсидіарного боржника в договірному зобов'язанні з обсягом боргу за основним зобов'язанням), це є допустимим (наприклад, на підставі ч. 2 ст. 553 ЦК України).

Здебільшого при договірних субсидіарних зобов'язаннях у додаткового боржника, що належно виконав зобов'язання виникає право зворотньої вимоги (регресу) до основного боржника з вимогою відшкодування понесених у зв'язку з цим витрат в повному розмірі. В цьому аспекті, з огляду на диспозитивність цивільного законодавства, автор припускає, що боржники можуть узгодити настання таких умов, при яких основний боржник не просто компенсує субсидіарному боржнику всі витрати, пов'язані з виконанням його невиконаного чи неналежно виконаного зобов'язання, але й додатково виплатить певну винагороду за належне виконання такого майнового зобов'язку субсидіарним боржником.

Виявом диспозитивності може стати зміна порядку і умов виникнення зобов'язку субсидіарного боржника. Якщо за загальним правилом передбачається виникнення майнового зобов'язку в субсидіарного боржника у випадках, якщо основний боржник відмовився задовольнити вимогу кредитора або кредитор не одержав від нього в розумний строк відповіді на пред'явлену вимогу, то цілком можливим є узгодження учас-

никами субсидіарних відносин виникнення права кредитора ініціювати залучення субсидіарного боржника до виконання невиконаного майнового обов'язку основного боржника лише після настання додаткових умов, наприклад, лише після вжиття конкретно визначених домовленістю учасників зобов'язання заходів, які підтверджують неможливість основного боржника виконати прийняті на себе зобов'язання.

Проявом диспозитивної сутності договірних субсидіарних зобов'язань може стати також узгоджена з кредитором самостійна відповідальність субсидіарного боржника за невиконання або неналежне виконання прийнятого перед кредитором зобов'язання, зокрема, шляхом встановлення неустойки на випадок несвоєчасного задоволення вимоги кредитора у договорі, що передуює виникненню цих зобов'язань.

Імперативний характер окремих норм цивільного права окреслює ряд обмежень для учасників договірних субсидіарних зобов'язань у виявленні їх розсуду щодо виникнення, припинення або зміни обсягу субсидіарних прав і обов'язків. У всіх без винятку випадках договірних формувальних умов субсидіарного зобов'язання, хоча рішення субсидіарних боржників ініціювати своє залучення до виконання субсидіарних зобов'язань, специфіка його виконання, обсяг та інші умови в значній мірі зумовлюються їх власною волею, однак всі вони формуються крізь призму гарантування інтересів кредитора в належному виконанні зобов'язання, а тому, повністю звільнити своїм рішенням себе від такого субсидіарного зобов'язання учасники мають право лише у випадках, якщо субсидіарна відповідальність в законодавстві не буде передбачена в імперативному порядку. Так само, змінювати конструкцію субсидіарного зобов'язання домовленістю сторін видається недопустимим.

Непересічність договірних субсидіарних зобов'язань проявляється і в специфіці домовленостей, що лежать в основі їх виникнення. Проте з огляду на передбачувану масштабність піднятої проблеми, автор вважає необхідним її дослідження в межах окремої наукової публікації.

Висновки. Договірні субсидіарні зобов'язання слід розглядати як правовідносини, в яких субсидіарний боржник спрямовує своє вільне волевиявлення безпосередньо на набуття потенційної можливості виникнення в нього перед кредитором додаткового майнового обов'язку в субсидіарному порядку щодо виконання порушеного основним боржником зобов'язання в його невиконаній частині.

Саме добровільне покладення додатковим боржником на себе виконання майнового обов'язку в субсидіарному порядку в разі порушення зобов'язання основним боржником на певних задалегідь обумовлених з основним боржником умовах детермінує інші особливості договірних субсидіарних зобов'язань у дихотомії «договірне – недоговірне» субсидіарне зобов'язання (широкий розсуд суб'єктів цивільних правовідносин при визначенні змісту договірних субсидіарних зобов'язань, специфіка договірної конструкції виникнення такого зобов'язання) та дає можливість розраховувати на добровільне виконання ним такого обов'язку, що свідчить про значно вищий ступінь гарантування майнових прав та інтересів кредитора в договірних субсидіарних зобов'язаннях, ніж у решті субсидіарних зобов'язань, і, як наслідок, важливість такого інструменту задоволення інтересів їх учасників, що до того ж, з огляду на широкі

можливості їх розсуду в процесі виникнення субсидіарних зобов'язань, здатний до пристосування відповідно конкретних життєвих випадків.

Література:

1. Аскназий С.И. Основные вопросы теории социалистического гражданского права: автореф. дисс. на соиск. уч. степ. д-ра юрид. наук. *Вестник ЛГУ*. 1947. № 12. С. 85–101.
2. Гордон М.В. Система договоров в советском гражданском праве. *Ученые записки Харьковского юридического института*. 1954. Вып. 5. С. 65–87.
3. Иоффе О.С. Обязательственное право : учеб. М. : Юрид. лит., 1975. 880 с.
4. Агарков М.М. Избранные труды по гражданскому праву. В 2-х т. Т. I. М. : АО «Центр ЮрИнфоР», 2002. 490 с.
5. Красавчиков О.А. Система отдельных видов обязательств. *Советская юстиция*. 1960. № 5. С. 42–43.
6. Новицкий И.Б., Лунц Л.А. Общее учение об обязательстве. М. : Госюриздат, 1950. 416 с.
7. Цивільне право України: курс лекцій: У 6-ти томах. Т. 5. Кн. 1: Загальні положення зобов'язального права / Р.Б. Шишка, Л.В. Красицька, В.В. Сергієнко, О.І. Смотров, Є.О. Мічурін, О.Р. Шишка; За ред. Р.Б. Шишки. Х. : Еспада, 2005. 224 с.
8. Гражданское право : учебник в 2 ч. / под ред. А.П. Сергеева, Ю.К. Толстого. М. : ПРОСПЕКТ, 1998. Ч. I. 632 с.
9. Харитонов О.І. Рецепція ідеї дихотомії права. *Актуальні проблеми держави і права: зб. наук. праць*. Одеса, 2002. Вип. 13. С. 67–71.
10. Голубева Н.Ю. Система зобов'язань у цивільному праві України. *Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2010. Т. 9. С. 241–247.
11. Крюкова Ю.Я. Субсидиарные обязательства в гражданском праве России : дисс. на соиск. уч. степ. кандидата юридических наук: 12.00.03. Екатеринбург, 2013. 170 с.
12. Сампара Н.М. Про класифікацію субсидіарних цивільно-правових зобов'язань. *Право і суспільство*. 2017. № 2. С. 40–44.
13. Погрібний С.О. Імперативні та диспозитивні норми та їх роль у регулюванні цивільних відносин. *Університетські наукові записки*. 2010. № 2. С. 46–54.
14. Кухарев О.Є. Диспозитивність як базова категорія приватного права. *Право і суспільство*. 2017. № 6–1. С. 67–73.
15. Романюк Я.М. Правова природа диспозитивних норм цивільного права України. *Вісник Національної академії правових наук України*. Харків : Право, 2016. 2016. № 4 (87). С. 138–151.

Hudyma-Pidverbetska M. Specificity of contractual subsidiary obligations in the aspect of the dichotomous division of civil legal subsidiary obligations on the basis of origin

Summary. The article is devoted to the study of the specific properties of contractual subsidiary obligations in the aspect of the relationship with non-contractual subsidiary obligations, which allowed to shed light on their nature and special significance in order to update their potential. It is noted that the traditional division of obligations on the basis of civil science should be the primary criteria of the division of subsidiary obligations into contractual and non-contractual, in which not only formal features should be taken into account: the presence or absence of cooperation, but also the relationship of the purpose pursued by the parties to the contractual arrangement existing between them.

Considering this, it is concluded that contractual subsidiary obligations should be viewed through the prism of legal relations, in which the subsidiary debtor directs his free will directly to acquire the potential for him to have a creditor addi-

tional property obligation in the subsidiary obligation in its unfulfilled part.

It is emphasized that the voluntary imposition by an additional debtor on his / her fulfillment of a property obligation in a subsidiary manner in the event of breach of the obligation of the principal debtor on certain conditions, pre-agreed with the principal debtor, determines other features of contractual subsidiary obligations in a dichotomy subsidiary obligation (broad discretion of the subjects of civil legal relations in determining the content of contractual subsidiary obligations, the specifics of the contractual

structure of the occurrence of such a obligations) and makes it possible to count on a voluntary discharge of such a duty, which indicates a much higher degree of guarantee of the property rights and interests of the creditor in contractual subsidiary obligations than in other subsidiary obligations and the importance of such an instrument of satisfying the interests of their participants, capable of adapting according to specific life cases.

Key words: contractual obligation, subsidiary obligation, contractual subsidiary obligation, dispositive clause, civil contract.